

startimpulsproject
gelijke kansen
voor een
diverse jeugd

nationale
wetenschaps
agenda

Sociale cohesie in de klas

‘Ik hoor erbij’, ‘hier heb ik vrienden’, ‘we zijn verschillend, maar horen toch bij elkaar,’ dat zijn uitspraken van leerlingen uit een klas die ‘sociaal cohesief’ is. Bij het versterken van die sociale cohesie spelen leraren een belangrijke rol. Maar hoe doe je dat als leraar precies? Vooral als er binnen een groep veel sociaaleconomische en culturele verschillen zijn?

Dit onderzoeksproject richt zich op het versterken van sociale cohesie in de klas. Samen met leraren en leerlingen kijken we naar huidige en nieuwe manieren om sociale cohesie te versterken en te meten in klassen en scholen met een grote sociaaleconomische en culturele diversiteit.

Aanleiding: Nationale Wetenschapsagenda

De Nederlandse bevolking heeft in het kader van de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) vragen aan de wetenschap gesteld. Eén van die vragen gaat over sociale cohesie: ‘Hoe kan sociale cohesie in een cultureel en religieus diverse samenleving worden bevorderd?’ Specifiek wordt gevraagd naar de rol van het onderwijs: ‘Kan het onderwijs hierbij een rol spelen en welke mogelijkheden moeten dan benut worden?’ In het project ‘sociale cohesie in de klas’ pakken onderzoekers, VO-raad, leraren en leerlingen samen de handschoen op. Met wetenschappelijke inzichten in de hand wordt in de onderwijspraktijk onderzocht of en hoe de sociale cohesie in sociaal en cultureel diverse klassen kan worden versterkt.

Polarisatie in de maatschappij

Door de toename van culturele diversiteit kan de sociale cohesie in een klas onder druk komen te staan. Conflicten tussen culturele en religieuze groepen geven een beeld van toenemende polarisatie in de maatschappij. Leraren kunnen deze tweedeling vroegtijdig signaleren en tegengaan, door te werken aan de sociale cohesie in de klas.

Kunnen leraren de tweedeling in de samenleving tegengaan?

Wat is sociale cohesie precies?

Sociale cohesie gaat over de kwaliteit van saamhorigheid binnen een groep. Een cohesieve groep voldoet aan de combinatie van een aantal kenmerken:

- **Sociale relaties:** leerlingen hebben meerdere vriendschappen, vertrouwen elkaar en tolereren en respecteren onderlinge verschillen.
- **Groepsidentificatie:** leerlingen voelen dat ze erbij horen.

Wederzijds vertrouwen: leerlingen weten dat ze er voor elkaar zijn als zij elkaar nodig hebben.

Volgens een aantal auteurs moeten we aan deze kenmerken nog toevoegen:

- **Oriëntatie op welzijn van de groep:** leerlingen zijn gericht op het groepsbelang en bereid hun ideeën te delen om medeleerlingen verder te helpen.
- **Omgangsregels:** de leerlingen komen de (onderlinge) omgangsregels na.

Is méér sociale cohesie altijd beter?

Kan sociale cohesie te sterk worden? Ja. Als leerlingen zich bijvoorbeeld heel sterk gaan identificeren met hun klas, dan kunnen zij zich gaan afzetten tegen andere groepen binnen de school en kunnen waarden waarbinnen verschillen worden getolereerd en gerespecteerd onder druk komen te staan.

Het is dus belangrijk dat leraren de ontwikkeling van sociale cohesie nauwgezet volgen. Het is daarbij van belang om ook te kijken hoe de klascontext de cohesie van de hele school kan versterken.

Hoe bevorder je sociale cohesie?

Met methodieken voor sociaal emotioneel leren kunnen scholen werken aan het versterken van de levenskwaliteit en sociale relaties van hun leerlingen. Daarnaast bestaan er specifieke werkvormen.

Samenwerkend leren wordt gezien als een krachtig instrument om gelijktijdig aan de cognitieve én de sociale ontwikkeling van leerlingen te werken. In de laatste decennia zijn specifieke samenwerkingswerkvormen ontwikkeld die zich op meerdere kenmerken van het versterken van sociale cohesie richten. Een voorbeeld is Jigsaw, waarbij leerlingen op heterogene groepskenmerken bewust bij elkaar worden gezet. Leerlingen beschikken over gelijke bronnen - om ongelijkheid tegen te gaan - en hebben elkaar nodig om doelstellingen te behalen. Leren in dialoog is een ander voorbeeld, waarbij in de werkvormen onderwijskundige én pedagogische elementen zijn verwerkt.

- a. Als onderwijskundige burgerschapswerkvorm: de leerlingen leren hun waarden verwoorden. En er wordt nadruk gelegd op het tolereren van verschillen.
- b. Als pedagogische werkvorm: de leerlingen leren verschillen te waarderen. Het inbrengen van eigen waarden door leerlingen met een minderheidsstandpunt is het standaard ingrediënt van alle lessen. Deze pedagogische aanpak is bijvoorbeeld uitgewerkt binnen het zogeheten cultureel responsief leren.

‘Als er ruimte is voor verschillen, wordt het groepsgevoel sterker’

Het belang van de leraar

Leraren en scholen hebben een opvatting over of en hoe aan sociale cohesie in een cultureel diverse klas gewerkt moet worden. Dit is van invloed op de manier waarop uitdagingen worden aangegaan: het maakt bijvoorbeeld uit of een leraar stelt dat het benoemen van verschillen de cohesie versterkt, of juist voor conflicten zorgt. Deze opvatting lijkt bepalend voor de werkvormen of aanpakken die de leraren in de praktijk gebruiken.

Daarnaast is ook de pedagogische relatie met de leraar essentieel: leerlingen die een ondersteunende relatie met de leraar ervaren, vinden eerder dat ze bij de klas en school horen.

‘Liever geen nadruk op culturele verschillen, daar komen maar conflicten van.’

Hoe ‘meet’ je sociale cohesie?

Leraren kunnen (de mate van) sociale cohesie in hun klas en school deels zelf ‘meten’, door bijvoorbeeld te letten op sociale relaties, (het nakomen van) de omgangsregels en het welzijn van de groep. Echter, vanuit het werkveld wordt benadrukt dat in scholen, en wellicht juist in cultureel diverse scholen, processen die sociale cohesie in de weg zitten niet altijd zichtbaar zijn voor leraren. Dit vraagt om specifieke **‘meet’-instrumenten** waarmee leerlingen individueel wordt gevraagd naar enerzijds hun persoonlijke houding, mening en ervaringen en anderzijds hun ideeën over de sociale cohesie van hun klas en school. Er kan immers verschil bestaan tussen de mate waarin een leerling ervaart bij de klas te horen en de mate waarin volgens de leerling iedereen bij de groep hoort. Een onderdeel van het onderzoeksproject is om specifieke meetinstrumenten te ontwikkelen en te gebruiken om beter in beeld te krijgen hoe het er voor staat met de sociale cohesie in klas en school.

Dit onderzoek

De basis van dit onderzoek is een literatuurstudie naar instrumenten voor het meten van sociale cohesie en de aanpakken die er zijn om sociale cohesie te versterken. Vervolgens willen we weten hoe sociale cohesie en het versterken ervan eruit ziet in verschillende omstandigheden. Samen met leraren op verschillende scholen werken we zo aan meer en beter inzicht in aanvullende werkvormen en (pedagogische) interventies die sociale cohesie van de klas en school kunnen versterken.

Wilt u meer weten over dit onderzoek?

Neem dan gerust contact op met: Gert-Jan Veerman via G.Veerman@pwo.ru.nl.
Hij is als onderzoeker verbonden aan dit project.

Bronnen (en leesvoer voor de liefhebber):

Allen, K., Kern, M.L., Vella-Brodrick, D., Hattie, J., & Waters, L. (2018). What Schools Need to Know About Fostering School Belonging: a Meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 30(1), 1-34.

In dit artikel wordt een overzicht gegeven van studies naar een specifiek kenmerk van sociale cohesie: schoolidentificatie. Leerlinge met een sterke schoolidentificatie hebben hogere onderwijsprestaties, een sterker welbevinden en gedragen zich socialer. Naast positieve relaties met medeleerlingen, blijkt juist de ervaring van een ondersteunende relatie met de leraar de schoolidentificatie te versterken.

Durlak, J.A., Weissberg, R.P., Dymnicki, A.B., Taylor, R.D., & Schellinger, K.B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: a meta-analysis of school-based universal interventions.

Child Development, 82(1), 405-432

Durlak en zijn collega's laten in deze overzichtsstudie zien dat methodieken van sociaal emotioneel leren vooral werken voor de emotionele ontwikkeling van leerlingen. Er worden daarnaast aanwijzingen gevonden dat deze methodes ook deels werken voor de sociale relatievorming van de leerlingen.

Gay, G. (2002). Preparing for Culturally Responsive Teaching. *Journal of Teacher Education*, 53 (2), 106-116.

In dit artikel legt Gay uit wat cultureel responsief lesgeven inhoudt en wat nodig is om dit als leraar te ontwikkelen.

Green, A. and Janmaat, G. (2011) *Regimes of Social Cohesion. Societies and the Crisis of Globalization*. London: Palgrave Macmillan.

In dit boek worden verschillende visies op het versterken van sociale cohesie in een cultureel diverse context naast elkaar gezet.

Kyndt, E., Raes, E., Lismont, B., Timmers, F., Cascallar, E., Dochy, F. et al., (2013). A meta-analysis of the effects of face-to-face cooperative learning. Do recent studies falsify or verify earlier findings? *Educational Research Review*, 10, 133-149.

De auteurs laten in deze overzichtsstudie de voordelen van coöperatief leren voor onderwijsprestaties en de attitude ten opzichte van samenwerken zien. Hoewel ze ook studies noemen die kijken naar het effect van coöperatief leren op bijvoorbeeld het waarderen van verschillen door leerlingen, worden dergelijke sociale cohesie kenmerken niet meegenomen in deze studie.

Schiefer, D., & Van der Noll, J. (2017). The Essentials of Social Cohesion: A Literature Review. *Social Indicators Research*, 132(2), 579-603.

Deze studie geeft een overzicht van definities in het grote veld van studies naar sociale cohesie. De bovenstaande definitie van sociale cohesie is gebaseerd op deze studie. De auteurs komen tot specifieke kenmerken van sociale cohesie. Ze stellen dat relaties, groepsidentificatie en oriëntatie op welzijn van de groep de kern van sociale cohesie vormen en dat de andere kenmerken condities of gevolgen van sociale cohesie zijn.

Veerman, G.-J.M., Denessen, E.J.P.G., Thijs, J.T. (in preparation). Instruments for the assessment of social cohesion in ethnically diverse classrooms: a review.

Deze studie vertaalt het concept sociale cohesie naar het onderwijs en helpt bij het maken van keuzes voor een instrument om sociale cohesie in de klas te meten.